

ב'פעמים' 50 אנו מוסיפים לעסוק ביהדות ספרד. המוקד הוא ארבעה מתחומי האמנות שלה: עיטור כתבי־יד, עיצוב תשמישי־קדושה, מוסיקה של התפילה והשירה העממית שבעל־פה; מאמר נוסף הוא על סוגי הלשון והספרות שלה. חותם את החוברת מאמר על כיוונים חדשים בחקר הקבלה.

■ פרופ' אורה (רודריג) שורצולד, בסקירה מקפת על שימושי הלשונות של היהודים בספרד וצאצאיהם בפזוריהם, בודקת באילו לשונות או סוגי לשון יצרו היהודים ספרות מסוג זה או זה. מסקנת המחברת היא ששימושי הלשון ליצירות השתנו לא רק בהתאם לאוכלוסייה, לזמן ולמקום, אלא גם בהתאם לגישות הערכיות של הכותבים כלפי הלשונות וסוגי היצירה.

המחברת היא פרופסור במחלקה ללשון עברית ולשונות שמיות באוניברסיטת בר־

אילן.

■ ד"ר קטרין קוג'מן־אפל בוחנת את המקורות האיקונוגרפיים של ההגדרות של פסח, שאויירו בקאטאלוניה שבספרד, בתקופת הפריחה של אמנות כתבי־היד היהודית באירופה. היא דנה בפירוט בצירוי יציאת מצרים שבהגדות אלו ומוצאת קירבה רבה בינם ובין קבוצת יצירות אמנות נוצריות מימי־הביניים, על־כן היא משערת כי היה אב־טיפוס משותף לשתי הקבוצות. אכן יש חוקרים הסבורים, אמנם בהעדר תיעוד רצוף העשוי לאשש את סברתם, כי אמנות יהודית נאראטיבית, דוגמת ציורי־הקיר בדורא אירופוס (המאה ה־3), השפיעה על מקבילתה הנוצרית.

המחברת מרצה בחוג לתולדות האמנות, באוניברסיטה העברית, ירושלים.

■ הטיפוס העיקרי של רימוני ספר־התורה במארוקו, שם הם מכונים תפוחים, הוא הרימון המגדלי. ד"ר ברכה יניב מחפשת את אב־הטיפוס שלו ומשחזרת את התפתחותו. על רקע סקירת התפתחותם של הרימונים — העיטור המוקדם ביותר בין תשמישי הקדושה לתורה בקהילות ישראל — והשוואה עם טיפוס רימונים באלג'יריה ובתוניסיה, מגיעה המחברת למסקנה, כי היה אב־טיפוס משותף של רימון מגדלי בספרד, שהועבר בידי צורפים יהודים למארוקו והתפתח לטיפוס ייחודי שם. המחברת מלמדת אמנות יהודית במסגרת לימודים בין־תחומיים באוניברסיטת בר־

אילן.

■ ד"ר אדוין סרוסי דן באחד המקורות הקדומים והמקיפים על הליטורגיה של יהודי ספרד, חיבור מאת די סולה ואגילאר (לונדון 1857). לאחר סקירה על ההתפתחות של בית־הכנסת והחזנות בקהילה הספרדית בלונדון, מסיק המחבר כי צאצאי האנוסים במערב־אירופה שימרו בקפידה את מסורות המוסיקה הליטורגית שלהם ונמנעו מחידושים מפליגים בלחני התפילות. זאת חרף התמורות המרובות בהרכב האנושי של הקהילה והחשפות חבריה להשפעות תרבותיות מהחוץ.

המחבר הוא מרצה למוסיקולוגיה באוניברסיטת בר־אילן.

■ ד"ר שושנה וייך-שחק דנה בשימוש בסדר ובמספר כאמצעי לגיבוש ולארגון השירים שבמסורת בעל-פה של יהודי ספרד. הדוגמאות הנדונות, מתחום הקופלאס והליריקה הסדורה מרפרטואר של ילידת רודוס, מלמדות על איפיונים פואטיים-מוסיקאליים וחץ-מוסיקאליים של שירה עממית זו. המחברת עוסקת במחקר במרכז לחקר המוסיקה היהודית, האוניברסיטה העברית, ירושלים.

■ בשנים האחרונות מסתמן מפנה בחקר הקבלה, שכמה ביטויים שלו היו גם מושא לפולמוס חריף. פרופסור יהודה ליבס דן בצדדים העקרוניים של מפנה זה. לדבריו, התרכזו גרשום שלום ו"ל, המייסד של חקר הקבלה, וחבריו לאסכולה בהבט התיאורטי של הקבלה, כאילו עיקר עניינה הוא מתן תשובות לשאלות על האל, הבריאה וכיו"ב: ואילו החוקרים מחוללי המפנה עוסקים יותר בעניין הדתי של זרמי הקבלה, בפרשנות המקובלים, בלגיטימציה שזכו לה, בחקר הטכניקות המיסטיות וכיו"ב. המחבר הוא פרופסור בחוג למחשבת ישראל באוניברסיטה העברית, ירושלים.

★

חוברת 50 — מספר המציין יובל, היא אתנחתא של חג 'פעמים', לאחר יובל של מאות מאמרי מחקר ועשרות מוקדי דיון ב-13 שנים רצופות.

'פעמים' הופיע בסימן מפנה במדיניות החינוך והתרבות, שהחל בתשל"ו והביא להקמת המרכז לשילוב מורשת יהדות-המזרח במשרד החינוך והתרבות. המפנה בא לידי ביטוי בהרחבה ניכרת של המחקר וההוראה האקדמיים וכן של הפעילות החינוכית, הספרותית והאמנותית בתחום מורשת יהדות-המזרח. המפנה סימל הכרה במורשת של עדות וחלקים בעם ובצורך לדעתה ולחקרה, כאמצעי — אמנם פאראדוקסאלי כלשהו — לאחדות ולליכוד של עם ישראל כולו. זו אחת המהפכות המשמעותיות במדיניות התרבות והחינוך של ישראל, 'פעמים' שימש לה שופר ומאיץ.

התפתחות 'פעמים', כמו התהליך האמור בכללו, היתה מלווה שאלות, תהיות וחיפשי-דרך. הם נמשכים גם עכשיו ולא זו ההזדמנות לפרטם, פרט לחשש אחד, שמא רבעון מוקפד מבחינה מדעית בתחום זה לא יוכל להופיע בסדירות מפאת מחסור במאמרים ראויים. חשש זה, שרבים וטובים היו שותפים לו קודם הופעת 'פעמים', נמצא מופרך. עשו להפרכתו עשרות המשתתפים, חברי מועצת המערכת במועדי חברותם ולקטורים (קוראים) שעשו מלאכתם בהתנדבות, ראשי מכון בן-צבי וכל עובדיו ואנשי יד יצחק בן-צבי שתרמו איש איש כמיטב יכולתו, המרכז לשילוב מורשת יהדות-המזרח במשרד החינוך על מנהליו ועובדיו, שסייעו לא רק בתקצוב אלא היו קשובים למשאלותינו. כל אלה ואחרים זכו לסייע למפעל שהזמן נזקק לו, ועדיין 'פעמים' הוא כלי שהזמן נזקק לו, התודה להם.